

RESUM

La reforma de la PAC i la Ronda Uruguai del GATT han tingut en el sector agrari català un fort impacte psicològic –en forma d'agropessimisme segons l'autor– que no es pot deduir tant de la importància –real– dels problemes generats per la PAC i el GATT com del desconcert davant la incertesa. En opinió de l'autor, aquest fet està privant d'acostar-se a una anàlisi globalitzadora que avaluï el conjunt de factors que avui incideixen en la competitivitat agrària catalana i que sigui capaç d'aprofitar els potencials reals del sector. L'article proposa una via per a aquesta anàlisi.

MOTS CLAU: economia agrària, sector agroalimentari, Catalunya, competitivitat, PAC, agroescenaris.

RESUMEN

La reforma de la PAC y la Ronda Uruguay del GATT han tenido en el sector agrario catalán un fuerte impacto psicológico –en forma de agropesimismo según el autor– que no se puede deducir tanto de la importancia –real– de las problemáticas generadas por la PAC y el GATT como del desconcierto frente a la incertidumbre. En opinión del autor, este hecho está impidiendo acercarse a un análisis globalizador que evalúe el conjunto de factores que hoy inciden en la competitividad agraria catalana y que sea capaz de aprovechar los potenciales reales del sector. El artículo propone una vía para este análisis.

PALABRAS CLAVE: economía agraria, sector agroalimentario, Cataluña, competitividad, PAC, agroescenarios.

* Francesc Reguant. C. d'Aribau, 91, 3r 1a, 08036 Barcelona.

ABSTRACT

The important impact in Catalan agricultural sector –specially in the psychological aspect– is studied after the CAP reform and the GATT Uruguay Round. An analysis about the factors related with Catalan agricultural competitiveness and real implications in the production is given.

KEY WORDS: agricultural economy, agro-food sector, Catalonia, competitiveness, CAP, agri-scenarios.

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article neix arran de la ponència de l'autor a l'assemblea anyal de la ICEA. L'article esdevé un contrapunt necessari, d'una banda, per contrapesar l'agropessimisme que sembla generalitzat darrerament, però, d'altra banda, per identificar els elements crítics del sector agrari català més enllà de l'excusa fàcil o "enemic exterior" que podria ser la reforma de la PAC.

L'article pretén, en resum, quatre coses:

- 1) Acotar la incidència de la reforma de la PAC sobre el sector agroalimentari català.
- 2) Observar l'existència –majoritària– de subsectors potencialment competitiu.
- 3) Observar, alhora, les febleses d'aquests subsectors potencialment competitiu, febleses que cal cercar al marge (o a més) de la reforma de la PAC. En aquest sentit, una diagnosi adequada haurà de ser el primer pas per a una actuació conseqüent.
- 4) Suggestir un esquema per identificar les alternatives partint de les possibilitats singulars o pròpies que neixen de les característiques de Catalunya o aprofitant-les.

2. NOU MARC PER AL SECTOR AGROALIMENTARI

Un dels grans errors no confessats dels planificadors agraris espanyols (i catalans) amb motiu de l'adhesió d'Espanya a la CEE és haver traslladat mimèticament el model històric de la Política Agrícola Comuna a Espanya sense haver copsat en la seva mesura adequada dos fets de vital

importància: d'una banda, que el pes de l'agricultura espanyola havia de condicionar l'evolució de la PAC en el seu conjunt, tenint en compte que l'adhesió d'Espanya era la gota que feia sobreixir el vas de les tensions de la PAC; d'altra banda, la modificació, latent a escala internacional, del marc en el qual s'havia de desenvolupar el sector agrari.

Aquest error s'ha pagat, en alguns casos, amb expectatives de desenvolupament infundades (que han propiciat inversions a crèdit difícils de retornar avui), sense que, per contra, s'hagi motivat suficientment la preparació del sector davant les previsible dificultats que el nou marc havia de comportar. En definitiva, s'ha acabat alimentant la decepció.

De manera molt esquemàtica podríem dir que el nou marc en el qual es mou cada cop més el sector agroalimentari es caracteritza per:

– **Més competència:** tant per la mateixa reforma de la PAC com per la pressió internacional concretada en els acords del GATT o les exigències de política exterior de la CEE (Magreb, etcètera). La tendència, que sembla irreversible, va cap a una reducció del suport públic i cap a una internacionalització creixent dels mercats.

– **Més concentració, tant de l'oferta com de la demanda:** bé pel pes creixent d'unitats de producció cada cop més grans, bé pel pes creixent de les grans superfícies a l'hora de determinar la demanda alimentària.

– **Pressió per reduir l'oferta alimentària:** a causa de la manca d'una demanda solvent suficient i la irrupció al mercat de nous països venedors.

– **Recerca d'alternatives productives:** com a conseqüència del punt anterior, hom cerca alternatives, molt particularment en productes agroindustrials no alimentaris. La biotecnologia s'albira com l'eina clau per a aquesta transformació.

– **Demanda quantitativament estancada i qualitativament valorada i diversificada:** davant una demanda alimentària estancada, la qualitat sorgeix com a exigència dels consumidors; d'aquí la importància creixent de les marques i denominacions d'origen i/o qualitat com a garantia, l'orientació cap a productes elaborats (postcollits i transformats) i l'apreciació d'una demanda cada cop més segmentada i especialitzada (infants, esportistes, gent gran, light, natural, etcètera).

– **Preocupació (i exigència creixent) per la qualitat ambiental, la sanitat i la seguretat alimentària:** com un aspecte destacat de l'exigència de qualitat esmentada.

– **Desenvolupament de la demanda de serveis rurals:** relacionats amb el turisme, la natura, la formació, etcètera.

3. CATALUNYA I LA REFORMA DE LA PAC

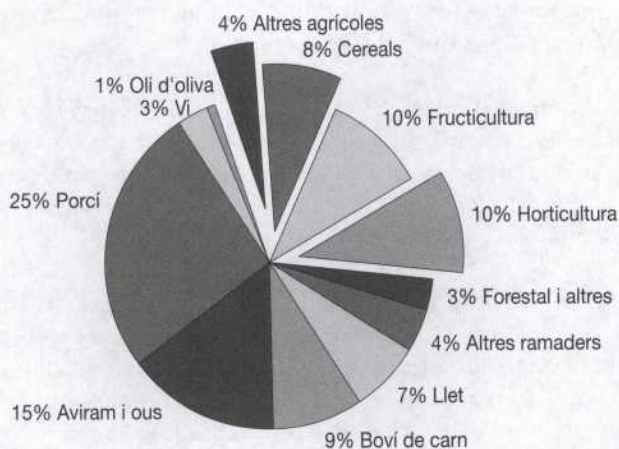
La reforma de la PAC és, entre altres coses, l'intent en l'àmbit comunitari per adaptar el sector agrari a aquest nou marc (CEE, 1991). Si bé la reforma de la PAC porta implícita tota una nova concepció del paper de l'agricultura, amb elements no tan sols conjunturals sinó estratègics i pretesament positivadors del sector agrari europeu de cara al futur, la lectura més aparent és, com és lògic, la de les restriccions del suport comunitari al sector.

Tanmateix, les restriccions del suport públic a l'agricultura tenen un contingut ben diferent segons els subsectors de què es tracti; d'aquí la importància d'apropar-se a la repercussió subsectorial a Catalunya de la reforma de la PAC.

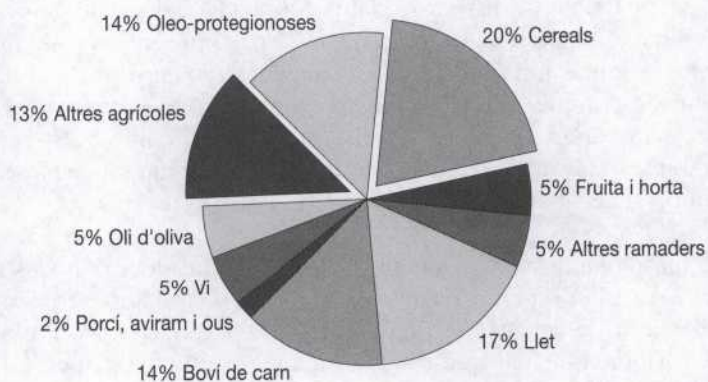
D'acord amb les dades estadístiques del Departament d'Agricultura Ramaderia i Pesca de la Generalitat (figura 1), Catalunya és un país relativament especialitzat en ramaderia intensiva i hortofructicultura, sectors que, precisament –excloent la ramaderia intensiva de boví–, no es troben especialment afectats per la reforma de la PAC. Si d'una forma simplificada parlem dels cereals (amb matisacions molt significatives entre unes i altres espècies), del boví de carn, de la llet i de les oleaginoses com els sectors on ha d'incidir més negativament a curt termini la reforma de la PAC, observem com a la producció catalana aquests sectors acaparen menys d'una quarta part del total agrari.

És clar que una quarta part de la producció agrària seriosament afectada per la reforma de la PAC –amb incidències múltiples i diverses, però– és, sens dubte, una part econòmicament molt important, i des d'un punt de vista espacial encara més pel fet que es tracta en general de produccions extensives; però no podem pas oblidar les tres quartes parts restants –òbviament encara més importants–, en què les mesures proposades per la reforma de la PAC no han de tenir repercussions especialment negatives.

La figura 2 detalla la proporció de la despesa (prevista per a 1992) de la secció "garantia" del FEOGA pel que fa a les OCM (Organitzacions Comunes de Mercats) (CEE, 1992a). Una lectura del gràfic a simple vista permet deixar de sorprendre que siguin els subsectors esmentats els més afectats atesa la importància del suport públic que reben (64 % de la despesa total). Per contra, en altres subsectors com el porcí, l'aviram i l'hortofructicultura, a causa del feble suport que reben (6 % de la despesa total), encara que hi hagués una restricció d'aquest suport la repercussió seria limitada.

FIGURA 1. Producció final agrària. Catalunya, 1988.

FIGURA 2. Despeses FEOGA per sectors (previstes per a 1992).

Cal tenir en compte, també, que part de la protecció procedeix de les barreres a frontera, les quals s'han de veure afectades pels acords del GATT (en negociació en el moment de redactar aquestes línies). Tot i així, malgrat l'aparent importància de la reducció de protecció prevista en principi (36 % en 6 anys), d'acord amb els estudis de la Comissió de la CEE (1992b), aquesta es veurà molt esmorteïda per la forma prevista per càlcul de les noves tarifes i la clàusula de salvaguarda especial, que limitarà el contingut real de l'aranzelització prevista de la protecció en frontera. Barceló (1991) opina, en contra de la tendència general, que en el subsector hortofructícola la forma de càlcul escollida repercutirà negativament en la concreció dels aranzels. Tot i així, cal observar que, d'altra banda i en sentit contrari, aquest subsector

comptava encara amb restriccions intracomunitàries que afectaven l'exportació espanyola, restriccions que ara desapareixen.

Alhora, és previsible un increment de competència a partir de la consolidació del Mercat Únic, que pressuposarà una nova concepció del mercat europeu i intensificarà una dinàmica de més intercanvi comercial intracomunitari, ja que, si bé les barreres aranzelàries estaven quasi eliminades, restaven encara notables barreres tècniques i administratives.

Per fi, a l'hora de valorar la repercussió de la reforma de la PAC a Catalunya no podem pas oblidar la importància de la indústria alimentària, una part important de la qual té uns lligams estrets amb la producció agrària autòctona, que forma el que s'ha anomenat complex agroalimentari català. Concretament, la indústria alimentària aporta el 62 % del valor afegit sobre el total agroalimentari.

En resum, hem de parlar d'una repercussió limitada –quant a les mesures més intensament de xoc– de la reforma de la PAC en alguns subsectors amb un pes significatiu però relatiu sobre el conjunt de la producció agroalimentària, juntament amb una moderada però progressiva obertura dels mercats internacionals i el consegüent increment de competència. Tanmateix, s'ha de tenir en compte que el sector agroalimentari es caracteritza avui per febleses molt importants a molts nivells (estructurals, comercials, etcètera) i aquestes febleses són un llast important a l'hora de competir; febleses, però, que ja eren presents abans de la reforma de la PAC.

L'agropessimisme de què parlàvem a la introducció no és originat tant per les reals i importants dificultats actuals del sector sinó per la incertesa, el desconcert i la desorientació que les modificacions del marc PAC i GATT han generat. Hem comentat que l'article pretenia contrapesar aquest agropessimisme però no pas negant la importància d'alguns problemes que avui afloren amb més força en intensificar-se la competència en un mercat més obert, sinó intentant fer aportacions vers la clarificació de l'origen o la causa. Opinem que prendre consciència del caire endogènic de les dificultats del sector agrari català ha de possibilitar una acció per afrontar-lo, mentre que, per contra, el temor davant unes decisions enteses com a foranes a qui atribuir –erròniament– tots els mals és clarament desmobilitzador.

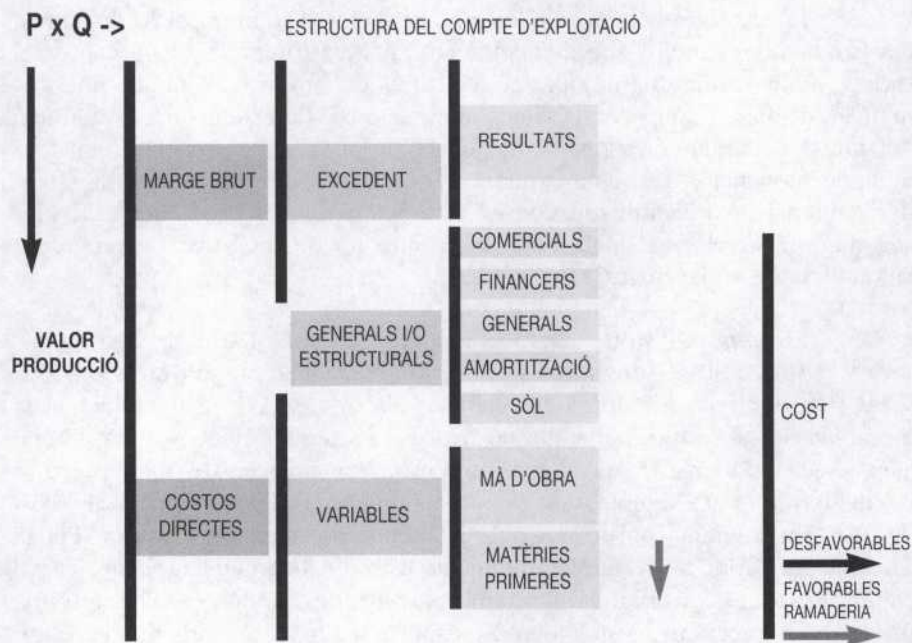
4. AGROESCENARIS TEÒRICS DAVANT EL REPTE DE LA COMPETITIVITAT

Seguidament, l'article intenta apropar-se a la multiplicitat de factors que incideixen en el repte de competitivitat i que ens haurien d'acostar a una

diagnosi adequada. A fi d'analitzar la incidència diversa d'aquests factors sobre la competitivitat, els tractarem en escenaris teòrics condicionats exclusivament per un dels factors en estudi. Els escenaris reals són, sens dubte, multifactorials; tanmateix, l'anàlisi precisa –en termes quantitius i qualitius– de cada sector/regió depassa les possibilitats d'aquest article.

Els escenaris escollits, referits als factors més importants, són: reforma de la PAC i acords del GATT; factors limitadors naturals (orografia i aridesa); avantatge climàtic (temperatura, insolació); deficiències estructurals (grandària de l'explotació i infraestructura); deficiències tecnològiques; deficiències de gestió empresarial (tècnico-financera i comercial).

Entenent-la en termes d'avantatge comparatiu, la competitivitat quedarà reflectida en els comptes d'explotació que cal comparar. L'anàlisi dels diversos escenaris es basarà en l'efecte dels diversos factors considerats sobre el compte d'explotació. A títol d'exemple, s'il·lustra gràficament l'anàlisi dels dos primers escenaris (esquemes 1 i 2). Aquest apropament ens informa, alhora, de la diversa incidència dels diferents factors sobre els diferents components de l'estructura de costos i ingressos; certament, un òptim de competitivitat requerirà un òptim en tots els factors considerats, però un coneixement detallat de les deficiències en la generació de l'excedent ha de proveir-nos informació valuosa a l'hora de millorar la posició competitiva.

ESQUEMA 1. Escenari 1: reforma de la PAC.

ESQUEMA 2. Escenari 2: limitacions naturals.

Escenari 1: reforma de la PAC i acords del GATT

És el típic escenari condicionat pels efectes d'un xoc de demanda. De forma relativament sobtada, el sector ha d'afrontar la disminució del suport públic (hi ha una modificació del tipus de suport però també una disminució d'aquest) i més competència internacional. L'efecte és una disminució del preu de venda (més profunda que la propiciada pel desplaçament del tipus de subvenció). En sentit contrari, per a aquells sectors, com ara la ramaderia intensiva, que utilitzen com a matèries primeres productes agrícoles afectats per la reforma de la PAC, la disminució de preus ha de repercutir favorablement en l'estructura de costos.

Escenari 2: factors limitadors naturals: orografia i aridesa

Tot i que els dos factors limitadors considerats tenen un comportament ben diferent, ambdós incideixen en els costos. L'orografia dificulta la mecanització, fet que repercuteix en uns majors requeriments de mà d'obra; altres efectes poden anar relacionats amb inversions més costoses, de preparació del terreny per exemple, o, en sentit contrari, amb una disminució del cost del sòl, precisament com a índex de la menor potencialitat d'aquest. Per la seva banda, l'aridesa afecta els rendiments físics dels conreus agrícoles; l'agricultura en aquest escenari es mou amb més incertesa i, en general, amb una producció menor i uns costos idèntics respecte a altres escenaris que no estan condicionats per aquesta limitació (observem que solament els costos de recol·lecció podran ser diferents entre un i altre escenaris).

Escenari 3: avantatge climàtic, temperatura / insolació

Factor incident en el preu, ja sigui per la via d'obtenir un millor posicionament temporal de l'oferta o per la capacitat de generar una qualitat millor en el producte (vi, per exemple), capaç de situar-se en segments de demanda més remuneradors.

Escenari 4: deficiències estructurals: grandària de l'explotació i infraestructura

Les mides reduïdes de l'explotació dificulten l'obtenció d'economies d'escala. D'altra banda, les mancances en infraestructures de tipus divers (vies de comunicació, telecomunicacions, infraestructures i equips adequats a l'explotació, a la postcollita, a la comercialització...) poden tenir una incidència múltiple en costos, en tant que generadores d'indeficiències als diferents nivells productius, de gestió i comercialització.

Escenari 5: deficiències tecnològiques

La tecnologia és el factor més polivalent atesa la seva capacitat per incidir en la productivitat, en l'eficiència dels processos de producció i en la qualitat del producte.

Escenari 6: deficiències de gestió empresarial: tècnic-financera i comercial

Es tracta també d'un factor polivalent al qual no se sol donar la importància que es mereix com a gran depressor del potencial competitiu de moltes empreses i explotacions o fins i tot de subsectors sencers (Reguant, 1990). La ineficiència en processos de gestió, la ineficiència financera, pesen sobre l'estructura de costos, mentre que les mancances d'informació interna priven de la capacitat per resoldre-la. D'altra banda, la ineficiència comercial és l'origen de la pèrdua d'oportunitats més remuneradores.

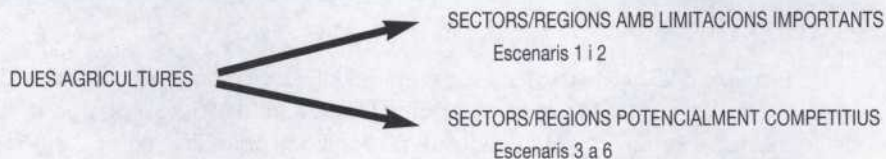
El quadre 1 ens mostra el tipus d'incidència sobre la competitivitat, ja sigui d'oferta o de demanda, dels diversos factors en estudi; les respostes en un o altre cas hauran de ser ben diferents.

	INCIDÈNCIA SOBRE	
	DEMANDA	OFERTA
1- REFORMA DE LA PAC	XXXXXX	
2- LIMITADORS NATURALS	A) OROGRAFIA	XXXXXX
	B) ARIDESA	XXXXXX
3- AVANTATGE CLIMÀTIC	XXXXXX	
4- ESTRUCTURES	A) GRANDÀRIA EXPLOTACIÓ	XXXXXX
	B) INFRASTRUCTURES	XXXXXX
5- TECNOLOGIA	XXXXXX(*)	XXXXXX
6- GESTIÓ EMPRESARIAL	A) TÈCNICO-FINANCERA	XXXXXX
	B) COMERCIAL	XXXXXX(*)

(*) Quan potencien segments específics de demanda

QUADRE 1. Agroescenaris teòrics. Tipus d'incidència sobre competitivitat.

TIPUS D'ESCENARI	ESCENARIS AFECTATS	TIPUS D'ALTERNATIVES
XOC DEMANDA REESTRUC. c.t.	1	Sortir de l'escenari • Alternatives productives Nou posicionament de demanda • Segment específic (qualitat) Optimització de costos (?) Acceptació reducció excedents
DESAVANTATGE NATURAL	2	Transformar l'escenari: reg Opció productes tangents límit • Conreus d'alt valor afegit/ha • Ramaderia Diversificació rural
AVANTATGE NATURAL	3	Especialitzar-se en aquest escenari
LIMITACIONS SUPERABLES AMB ACCIÓ ADEQUADA	4 5 6	Millorar la posició en el si de l'escenari

QUADRE 2. Tipus d'alternatives segons tipus d'escenari.

Seguidament, el quadre 2 proveeix un esquema, que passem a comentar, sobre els tipus d'alternatives d'acord amb el tipus d'escenari.

a) Xoc de demanda (escenari 1)

El marc d'un xoc de demanda comporta un impacte intens en els preus, amb la consegüent afectació dels nivells d'excedent. Per vies diverses, el subsector afectat sofrirà una reestructuració que implicarà més o menys unitats productives (a partir de les que no són tan competitives), d'acord amb la importància del xoc. Per la part que correspon a la sobreoferta lligada al xoc, hom pressuposa que, un cop modificada l'oferta, s'ha de produir una recuperació dels nivells de preus. Tanmateix, no cal oblidar que en l'escenari 1 hi incidien altres factors (disminució del suport públic, peculiaritats pròpies del mercat internacional de matèries primeres). En resum, les estratègies alternatives poden anar en les direccions següents:

a.1. Sortir de l'escenari. Cercant alternatives productives equivalents en termes econòmics.

a.2. Nou posicionament de demanda. És la sortida que afronta directament el problema. Davant d'un problema de demanda, hom cerca una solu-

ció de demanda en el si, per exemple, d'una opció per la qualitat o, en general, en el si d'un segment específic de demanda més remunerador. De totes maneres, cal tenir en compte que, en general, l'oferta de qualitat comporta unes limitacions quantitatives determinades; en aquest sentit, una orientació vers la qualitat sempre requerirà una segmentació adequada de l'oferta per sota dels nivells de saturació dels potencials de demanda.

a.3. Optimització de costos. És, a parer nostre, una falsa alternativa al tema que tractem. Certament, davant les dificultats cal optimitzar el rendiment de tots els factors, però aquesta optimització seria desitjable en tot moment. Dit en altres paraules, si podem optimitzar de forma significativa els costos és que estàvem treballant (al marge totalment de xocs de demanda) per sota dels nostres potencials.

a.4. Acceptació d'una reducció d'excident. Com és lògic, aquesta tampoc no és una alternativa a un xoc de demanda, però pot esdevenir una estratègia per a les unitats productives més competitives, atès el caire conjuntural d'algunes de les manifestacions del xoc. Per exemple, aquest pot ser el cas del boví de carn intensiu a Catalunya perquè es tracta d'un sector amb una oferta ben posicionada en el mercat d'aquí (carn rosa) i amb estructures productives relativament eficients; el xoc de demanda –que s'espera que serà intens– es produirà sobretot per la desviació al mercat interior comunitari d'una sobreoferta que fins ara tenia sortida subvencionada a l'exportació. Possiblement, després de la reestructuració del sector en l'àmbit comunitari (malgrat la competència, afavorida per la PAC, de les explotacions extensives) els preus podran ser de nou remuneradors.

b) Desavantatge natural (escenari 2)

Les alternatives que hom pot considerar en aquest cas són:

b.1. Transformar l'escenari. El caire territorial dels condicionants naturals deixa sense sentit d'alternativa el fet de poder “sortir de l'escenari” (produir en un altre territori, comarca o regió); tanmateix, hom pot transformar les condicions adverses en alguns casos. Així, terres àrides però amb potencials de regadiu poden esdevenir terres amb altes productivitats un cop fetes les degudes inversions en infraestructures de reg.

b.2. Produir productes tangents o poc afectats per les limitacions naturals. En el cas de l'aridesa, la ramaderia intensiva té uns requeriments d'aigua molt limitats. Així mateix, conreus amb alt valor afegit per hectàrea estaran poc afectats per limitacions orogràfiques.

b.3. Diversificació rural. En aquest cas, hom cerca fonts de renda alternatives en sectors no pròpiament agrícoles (turisme, ecologia, educació, etcètera) com a complement de l'activitat pagesa.

c) Avantatge natural (escenari 3)

Cal dir poca cosa en aquest cas. En detectar l'existència d'un factor natural que avantatja comparativament algun tipus de producció, l'estratègia és clara: cal especialitzar-se en les produccions en les quals ens podem beneficiar d'un avantatge.

d) Limitacions superables amb una acció adequada (escenaris 4, 5 i 6)

Tant la tecnologia, les estructures productives com la gestió empresarial són factors el control dels quals està en mans dels agents econòmics implicats en la direcció de la producció. No sempre és fàcil desenvolupar o adequar aquests factors, però no hi ha cap altra estratègia sinó buscar una millora en la posició de la unitat productiva o el subsector en l'escenari considerat (millorar la tecnologia, les estructures i la gestió).

5. DUES AGRICULTURES

De l'anàlisi proposada, en deduiríem la delimitació entre dues agricultures: en primer lloc, l'**agricultura amb limitacions** importants, la formada per aquells sectors greument afectats per la reforma de la PAC o, dit en altres paraules, aquells que han sobreviscut gràcies a una protecció que ara veuen decisivament retallada i/o aquells als quals el desavantatge natural fa inassequible el repte de la competitivitat (escenaris 1 i 2). En segon lloc, la formada per aquells sectors que definiríem com a **potencialment competitiu**, ja sigui arran d'avantatges naturals (escenari 3), ja sigui per la inexistència de mancances significatives o, en cas de tenir-ne, pel fet de tractar-se de mancances superables amb una acció adequada (escenaris 4, 5 i 6). Les polítiques dirigides al desenvolupament d'una o altra agricultura seran ben diferents: mentre que en els sectors (i/o regions) definits com a potencialment competitiu el pes de les polítiques sectorials serà determinant, en els sectors (i/o regions) amb limitacions importants les polítiques de desenvolupament rural integrat de base territorial seran les que hauran de jugar el paper principal.

5.1. Delimitació sectorial

Inclourem entre els "sectors amb limitacions importants" el boví de carn i de llet (escenari 1), els cereals d'hivern i oleaginoses de secà (escenari 1-2) i també els fruits secs, l'olivera de secà i la vinya productora de vi no qualificat per una denominació específica (escenari 2).

Observem que quasi no existeixen els "conreus de secà" (solament podem parlar d'algunes excepcions, com ara la vinya, on l'estrès hídric aporta qualitat al producte obtingut). Per raons de sobreoferta en conreus "de rega-

diu", i a causa de la generalització de tècniques de reg d'alt rendiment, un seguit de conreus (alguns fruits secs, per exemple), tinguts fins ara com de secà, es conreen cada cop més amb una certa aportació artificial d'aigua, fet que propicia notables increments de rendiment amb salt consegüent en rendibilitat econòmica. Aquestes modificacions en la tecnologia de conreu deterioren, però, encara més la posició competitiva de les àrees que no disposen ni d'aquests mínims d'aigua.

Els cereals d'hivern són l'exemple del sector que afegeix a l'impacte de la reforma de la PAC els factors limitadors naturals (aridesa) amb què es conreen. Efectivament, als secans semiàrids de Catalunya, els rendiments obtinguts en cereals d'hivern són de dues a quatre vegades inferiors als de l'Europa humida. La supervivència d'aquests conreus seria impossible en competència oberta (Tio, 1991). Tot i així, tenint en compte els ajuts directes a l'explotació previstos en la reforma de la PAC (insuficients, però), i el fet que bona part d'aquesta producció estigui integrada directament (o per mitjà de cooperativa) al cicle de producció de la ramaderia intensiva (com a subministradora d'**inputs** alimentaris i com a via de sortida als residus animals), fa pensar en el sosteniment de bona part d'aquesta activitat i, per tant, del paisatge tradicional de les comarques cerealístiques.

Pel que fa a un seguit de conreus extensius de regadiu, inclosos els cereals típics de regadiu (blat de moro i arròs), s'hauria de valorar cada cas en relació a la seva protecció respecte al mercat internacional, ja que respecte al mercat comunitari no hi ha restriccions aparents a la competitivitat potencial, atesos els bons rendiments obtinguts. En aquest cas, com en molts altres sectors potencialment competitius, caldria buscar les dificultats en les mancances d'altres tipus, molt particularment estructurals.

En segon lloc, i amb l'excepció del que acabem de comentar, inclourem en "sectors potencialment competitius" la vinya de qualitat, els fruits secs amb suport de reg, l'olivera amb suport de reg productora d'oli de qualitat, l'horticultura, la fruita dolça, la ramaderia intensiva de porcs i aviram, la indústria alimentària en general.

Cal, però, fer algunes precisions sobre alguns dels conreus "de secà" inclosos en el darrer apartat. La vinya, malgrat que és de qualitat, es troba amb un mercat saturat ja que avui hi ha una sobreoferta de vi de qualitat; tot i així, incloem aquest sector en que són els potencialment competitius, en la mesura que entenem que la qualitat de molts vins catalans els atorga una bona posició a l'hora de competir en un mercat que forçosament requerirà una certa reestructuració. Per fi, l'olivera amb suport de reg, productora d'oli de qualitat, pensem que té unes bones bases de demanda per esdevenir un producte rendible; tot i així, l'oli d'oliva (fins i tot en el país del pa amb tomàquet) té una forta competència d'altres olis vegetals i requerirà sempre un

suport públic destacat, suport necessari per conservar un producte de qualitat i un conreu amb alt valor ecològic.

5.2. Delimitació regional

Des d'un punt de vista regional, també podríem dividir Catalunya en dues regions agràries (amb infinitat de matisos i nivells): aquelles que podríem anomenar "amb dificultats" i aquelles "potencialment competitives". A una banda tindrem les comarques amb limitacions naturals importants (muntanya, secà amb baixa pluviometria), sense que, per contra, hi hagi una implantació notable d'activitats no afectades per les limitacions (ramaderia intensiva, indústria alimentària, per exemple). A l'altra banda hi haurà les àrees regades (amb avantatge afegit per a aquelles que disposin d'una millor posició climàtica, com ara proximitat a la costa, per exemple) i aquells territoris que, malgrat tenir limitacions naturals, comptin amb una forta implantació de la ramaderia intensiva i de l'agroindústria.

6. IMPLICACIONS ESTRATÈGIQUES DE LA SINGULARITAT CATALANA

Abans de parlar pròpiament i directament d'opcions de futur, cal valorar el marc territorial singular en el qual s'hauran de concretar aquestes opcions.

6.1. Catalunya és un país petit i divers

En bona mesura, Catalunya és un país petit i divers gràcies a l'accidentada orografia i també a una destacable diversitat climàtica, malgrat el predomini de la climatologia mediterrània. Aquestes característiques morfològiques i agroclimàtiques ja ens suggereixen una necessària orientació productiva, que difícilment trobarà en les grans escales, i les economies que d'aquí se'n derivessin, el camí de la competitivitat sinó, el contrari: caldrà dirigir-se vers la qualitat en el si d'una producció diversificada i tecnològicament avançada. Qualitat, diversitat i tecnologia semblen consegüentment paraules clau en el model de desenvolupament agrari català. Alhora, la climatologia predominantment mediterrània esdevé un altre factor base d'orientació productiva vers el que podríem anomenar especialització mediterrània, en la qual Catalunya pot obtenir un avantatge comparatiu derivat de les seves peculiars condicions naturals. Per fi, del peculiar emplaçament i de la configuració orogràfica de Catalunya deriva l'extraordinària riquesa paisatgística, que, juntament amb la climatologia temperada esdevé la base dels seus potencials turístics en general i del turisme rural concretament.

6.2. Catalunya és en bona part un país relativament àrid, on l'aigua esdevé el gran factor limitador

Però alhora la peculiar orografia li atorga uns bons potencials de regadiu. Les nombroses muntanyes esdevenen els millors dipòsits d'aigua per alimentar aquests potencials de reg. En aquest sentit, tot el que es faci per ampliar i millorar les infraestructures de reg i optimitzar els aprofitaments actuals són mesures base per al sosteniment del desenvolupament agrari català. Tanmateix, la incorporació al reg de noves àrees serà –a resultes de la recent legislació comunitària– en detriment d'àrees de secà que hauran de deixar de conrear-se; tot i així, s'hauran permutat –a partir d'una planificació adequada– àrees amb fortes limitacions per altres que són potencialment competitives.

6.3. Catalunya té una agricultura relativament atomitzada

Si bé les mides de les seves explotacions estan només lleugerament per sota de la mitjana europea (11,1 ha, quan la mitjana europea és de 13,3 ha), aquesta dada ve desfigurada –quant al seu potencial econòmic– pel fet, tal com assenyala Massot (1992), que les explotacions més grans es concentren a les zones de muntanya i de secà de l'interior. D'aquí deduiríem els requeriments de reestructuració i/o associació de les explotacions a fi d'obtenir unitats productives de mides més òptimes.

6.4. Catalunya té, en la ramaderia intensiva (d'aviram i porcí), una de les bases més sòlides del seu desenvolupament agroalimentari:

Catalunya és avui una potència ramadera i sobre la base de la ramaderia intensiva ha construït un destacable complex agroindustrial, amb un pes important del capital autòcton procedent del món rural, gràcies al paper destacat de les cooperatives, fins al punt que algunes es situen entre les empreses agroalimentàries més importants d'Espanya (Reguant, 1992). Des d'aquests nuclis cooperatius s'integra la producció en "amont" (pinsos i altres inputs agraris) i en "aval" (escorxadors, elaborats carnis, etcètera, fins a la comercialització). No es pot pas passar per alt l'esforç de competitivitat que tant la ramaderia intensiva com la indústria alimentària haurà de fer, però això no desdiiu els potencials reals ja existents i el paper de model que poden jugar algunes de les opcions de desenvolupament avui en marxa.

6.5. Catalunya és un país densament poblat; és, per tant, un gran mercat consumidor

Si hi afegim que és una gran potència turística internacional, els potencials de consum es veuen encara més incrementats (a més, és clar, de

les possibilitats de promoció comercial que el fet turístic propicia). Si Catalunya fos analitzada en termes d'economia tancada, observariem que es tracta d'un país amb un saldo alimentari extraordinàriament deficitari. Tenint en compte les peculiaritats històriques, culturals i polítiques que configuren la unitat de Catalunya, no és gens menyspreable el paper que pot exercir una promoció comercial adequada vers el mercat interior i, en qualsevol cas, com a base per a la consolidació dels potencials exportadors.

6.6. Catalunya té un alt nivell d'urbanització

La vida urbana exerceix un fort atractiu davant la vida rural, de tal manera que aquest atractiu esdevé un cost d'oportunitat significatiu a l'hora d'optar pel sosteniment d'una explotació agrària. En sentit contrari, el pes urbà sobre el conjunt d'un territori limitat genera una gran demanda de serveis de turisme rural i agronatura.

6.7. Catalunya compta amb una bona vertebració regional

Unes comunicacions cada cop millors permeten disseminar les economies d'aglomeració al llarg del territori i apropen a la ciutat l'oferta de serveis i turisme rural, fets que propicien la secundarització i terciarització creixent de les àrees rurals, i generen, per tant, noves oportunitats productives.

6.8. Catalunya ocupa una excel·lent posició en el si del mercat espanyol i compta amb una relativa proximitat a la resta de l'Europa comunitària

Cal, per tant, valorar com a positius els potencials d'expansió comercial en el seu àmbit geogràfic més proper com a pas necessari per propiciar ofertes exitoses en altres mercats.

7. OPCIONS DE FUTUR

El repte de competitivitat del camp català requereix la integració d'un conjunt d'accions que vagin més enllà, tal com ja hem comentat, de les purament sectorials. En un intent de síntesi, es proposen en aquest treball vuit tipus d'accions que tindran una concreció diferent si es dirigeixen al reforçament de sectors/regions potencialment competitius o si s'integren en el si de les polítiques de desenvolupament rural. Òbviament, les accions proposades són conseqüència de les línies analitzades; en aquest sentit, possibilitats teòriques anteriorment expressades s'inclouen ara com a proposta concreta d'acció. Seguidament oferim el detall de les accions proposades.

7.1. Accions estructurals

En general, totes les infraestructures de comunicació i de transport en la línia d'una millor vertebració territorial han de potenciar el desenvolupament de les àrees rurals, apropant oferta i demanda d'una banda, però també impulsant la descentralització i el reequilibrament del territori en propiciar nous assentaments industrials i de serveis en àrees rurals. Cal tenir ben present que, fins i tot en els sectors més competitius, es generarà una tendència al despoblament rural, ja que la batalla de la competitivitat comporta i comportarà la millora de la productivitat i això –tret d'eventuals processos d'intensificació– comportarà la reducció de la mà d'obra necessària en un territori que té el sòl com a factor limitat. Només per mitjà de l'expansió dels sectors secundari i terciari en aquestes àrees es podrà mantenir la població original.

En segon lloc, ja s'ha comentat la importància d'ampliar i millorar les infraestructures de reg. En aquest sentit, caldria recuperar noves terres per a produccions competitives (amb conreus altament eficients respecte a l'input aigua), en detriment, però, de terres amb fortes limitacions. L'acció que s'està portant a terme des de la recentment creada Catalana de Regs, SA sembla que s'orienta adequadament en la direcció que aquí esmentem.

En tercer lloc, l'opció per la competitivitat solament serà possible amb unitats productives amb dimensions adequades. Caldria, doncs, parlar en molts casos de redimensionament de les explotacions, tema que no es podrà desenvolupar sense moltes dificultats atesa la força dels costums lligats a la propietat de la terra. En qualsevol cas, al marge d'hipotètiques accions de reparcel·lació o reorganització de les explotacions, l'associacionisme de caire empresarial als diferents nivells, des de l'explotació fins a la comercialització, esdevé imprescindible.

En quart lloc, hom observa la posició relativament feble del sector agrari català respecte als competidors comunitaris pel que fa a la dotació d'equipaments i infraestructures als nivells d'explotació, postcollita i comercials. Efectivament, els països comunitaris antics han trobat en la PAC al llarg de molts anys els fons precisos per a la inversió en la seva modernització. Des de Catalunya caldrà un esforç afegit en aquesta direcció per superar el retard relatiu respecte a altres socis comunitaris. Per fi, donada la dispersió territorial que l'activitat agrària comporta, les xarxes de foment d'iniciatives rurals són del tot adequades per donar vida a les noves polítiques de desenvolupament rural.

7.2. Accions de potenciament de la qualitat de vida rural

Bona part d'aquestes accions són també de caire estructural, si bé sembla oportú separar-les pel seu contingut diferent. Si hom pretén desenvolupar la vida rural, en primer lloc cal reduir el cost d'oportunitat que represen-

ta per al pagès l'atractiu de la vida urbana; la societat en general ha d'apostar per reduir aquest cost que pot mesurar-se en instal·lacions i infraestructures educatives, sanitàries, culturals, comunicacionals, etcètera, de qualitat en les àrees rurals.

En aquest apartat val la pena esmentar la necessària atenció a la dona pagesa, no solament per arguments ètics lligats a la no discriminació, sinó també pel fet que la dona pagesa és en general la més sensible als requeriments de qualitat de vida i, mitjançant la seva deserció, condicionant també aquesta qualitat de vida. Els problemes dels concos de les comarques de muntanya no deixen de ser una expressió dramàtica d'un fet d'ampli abast. D'altra banda, hom ha pogut apreciar el paper dinamitzador de la dona a les explotacions quan se li ha atorgat un rol i un protagonisme adequats; només cal assenyalar, com a exemple, la importància d'incorporar la dona a l'administració i la comptabilitat de modernes explotacions familiars.

7.3. Accions educacionals

Una de les primeres exigències de la competitivitat és la professionalitat i el que podríem anomenar empresarialització de les explotacions. Certament, unes explotacions cada cop més tecnificades requereixen professionals qualificats per manejar-les i d'aquí els requeriments de formació tècnica. Així mateix, avui és impensable una empresa que pretengui optimitzar els seus recursos sense un adequat sistema de gestió econòmica i una bona informació del mercat; en aquest sentit, cal comptar amb una comptabilitat analítica que aporti informació de costos rigorosa i actualitzada de productes o línies de producció, segmentada per fases del cicle productiu i que sigui capaç d'incorporar amb agilitat les previsions de signe comercial. Sens dubte, aquestes exigències de gestió només poden ser cobertes adequadament mitjançant la informatització, i d'aquí també els requeriments de formació empresarial i informàtica.

7.4. Accions de Recerca i Desenvolupament (R+D)

La tecnologia és un factor polivalent que pot incidir en la millora de la productivitat, en l'adaptació de les produccions als condicionants naturals específics, en la imatge i qualitat del producte acabat, i pot ser alhora el camí per a l'obtenció de nous productes. A més, disposar de tecnologia pròpia és font de noves oportunitats productives d'alt valor afegit.

A Catalunya s'ha fet un pas significatiu en aquesta direcció amb la creació de l'IRTA perquè ha fomentat la coordinació de la recerca agroalimentària a Catalunya, l'ampliació de recursos i la millora en general en l'eficiència de l'activitat R+D en aquest camp; l'IRTA en aquest sentit ha dotat el sector agroalimentari català d'unes infraestructures capaces d'obtenir tecnologia

pròpia a certs nivells i, si més no, escurçar el termini d'adopció de tecnologia forana. Resten, però, encara mancances en les trajectòries de transferència de tecnologia, en la pròpia consciència del sector quant al paper de la tecnologia i la confiança en la tecnologia pròpia.

7.5. Accions d'orientació productiva

En aquest apartat hauria de ser ben diferent l'actuació si es tractés de sectors potencialment competitius o si ens referíssim a actuacions al si de polítiques de desenvolupament rural integrat. Les actuacions adreçades a la competitivitat sectorial haurien d'anar, sempre que fos possible, vers l'especialització mediterrània, la incorporació de tecnologia (tant en la millora de la productivitat com de la qualitat) i la intensificació dins dels límits establerts a partir de criteris ambientals. L'actuació en sectors i/o regions amb fortes limitacions hauria de tenir en la diversificació productiva un dels primers objectius; diversificació que hauria de tenir en compte la incorporació de serveis turístics, ambientals i altres relacionats amb l'agronatura; caldria, alhora, tendir a les produccions a petita escala i alt valor afegit o orientar-se vers produccions poc condicionades pels factors limitadors; per fi, cal considerar l'aforestació i la reforestació, no tant com a alternativa productiva (al marge del complement de rendes que d'aquí es pugui derivar) sinó pel seu paper ecològic i per la funció reparadora i milloradora del paisatge, com una de les ofertes del món rural que poden aportar-li majors rendes en un futur immediat.

7.6. Accions d'orientació comercial

Si Catalunya té dèficits estructurals, entre altres, per a afrontar el repte de la competitivitat, aquestes mancances es veuen encara més destacades en parlar de política i acció comercial. La facilitat amb què es pot trobar als mercats locals catalans fruita i verdura holandesa, per exemple, és signe de la debilitat i les mancances de l'actuació des de Catalunya en l'àrea comercial. L'obtenció o recuperació d'una imatge de qualitat amb un reforçament de la capacitat exportadora a partir d'una actuació unificada o, si més no, coordinada és imprescindible per desenvolupar els sectors que hem anomenat potencialment competitius. Per contra, les produccions de qualitat a petita escala, adequadament segmentades i singularitzades, que és capaç de produir la nostra diversitat rural haurien de cercar en el mercat intern (el relativament gran mercat interior) l'orientació principal; destaquem en aquest sentit com a exemple la recent orientació comercial de l'oli de les Garrigues.

7.7. Accions fiscals

Més enllà de les múltiples accions possibles, els sectors i/o les regions amb fortes limitacions no podran sobreviure si no continuen rebent suport per continuar l'activitat. En aquest sentit, si a la nostra societat li inte-

ressa conservar el patrimoni natural, el paisatge, els boscos, els productes tradicionals, els costums de sempre i els pobles de pagès plens de vida ha de pagar el preu que això comporta de sosteniment d'un població rural que compleix aquesta important funció (Reguant, 1992).

7.8. Accions voluntaristes

El voluntarisme s'anteposa a vegades a la professionalitat de forma totalment injustificada. Catalunya té uns potencials, però dependrà de la voluntat que aquests potencials es mobilitzin amb energia necessària. Moltes vegades cal cercar l'explicació del sobresortiment d'una activitat, d'un sector, d'una regió o d'un país no solament en causes tècniques, de gestió, històriques, de riquesa natural, etcètera, sinó també en la voluntat dels agents implicats. Certament, la voluntat de seguir és font d'iniciatives i de creativitat. En aquest sentit, l'agricultura catalana ha sabut, en diverses conjuntures històriques, trobar el camí per a desenvolupar-se. Hem citat com a exemple d'aquests darrers trenta anys el desenvolupament del complex agroindustrial a partir de la ramaderia intensiva; avui, la voluntat pot ser també un factor decisiu a l'hora de reeixir en el repte que motiva aquest escrit, voluntat que pot tenir, en les diverses institucions del sector (cooperatives, sindicats, etcètera), els principals impulsors. Voluntat que no cal limitar als actors de l'oferta sinó també de la demanda en la línia del que suggeríem en el capítol anterior de valoració de la qualitat de la producció autòctona.

BIBLIOGRAFIA

- BARCELÓ, L. V. *Liberalización, ajuste y reestructuración de la agricultura española*. Madrid: Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación, 1991.
- CEE (COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES). *Desarrollo y futuro de la Política Agrícola Común*. COM 91: 258-final. Brussel·les, 1991.
- CEE (COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES). *La situación de la agricultura en la Comunidad. Informe 1991*. Brussel·les-Luxemburg, 1992a.
- CEE (COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES). *Volet agricole de la negotiation GATT et réforme de la PAC*. SEC 92: 226-final. Brussel·les, 1992b.
- GARCÍA AZCÁRATE, T. "¿Se ha agotado la revolución verde?" *Revista de Estudios Agro-sociales*, 1991, 156: 86-104.
- MASSOT, A. "Les alternatives de futur per a l'explotació familiar agrària catalana." *Agrari*, 1992, 40: 14-15 i 41: 8-9.
- REGUANT, F. "La fábrica agrícola." *El País*, 1990 (11.12.90): 64.
- REGUANT, F. "Més enllà de la reforma de la PAC." *Agrari*, 1992, 27: 10-12.
- TIO, C. "La reforma de la PAC desde la perspectiva de las agriculturas del sur de la CEE." *Revista de Estudios Agro-sociales*, 1991, 156: 41-66.